

Klavs Birkholm (2015):
**Efter mennesket.
 På vej mod homo artefakt.**
 Samfundslitteratur.
 207 s. Kr. 198,40.

Anmeldelse af Birgit Kirkebak

DET OPTIMEREDE MENNESKE

I slutningen af 1800-tallet blev det blandt læger diskuteret, hvor på skalaen mellem dyr og menneske, åndssvage skulle placeres. Udgjorde de en slags mellemlid mellem dyret og det civiliserede menneske? Hvordan hindrede man deres skadevoldende adfærd, og hvordan kunne mennesket optimeres:

"[...] hvis det kunne vises, at samfundslivet havde gennemløbet samme evolutionære forløb som naturens organismer, og at dette forløb stadig havde bragt fremskridt med sig, var der ingen tænkelige grænser for, hvor langt udviklingen kunne gå. Hvor evolutionsteorien degraderede mennesket til at være et simpelt led i udviklingskæden, ophøjede progressionstanken det igen gennem tanker om et nyt stærkt menneske, som skulle opstå".¹⁾

Nu skriver Klavs Birkholm en bog, hvor det "civiliserede" menneske udfordres, fordi det ikke er personligt og individuelt optimeret i forhold til fremtidens krav. Igen er en drøm om et nyt og stærkere menneske formuleret indenfor forskellige discipliner. Bogen stiller spørgsmålstegn ved den kybernetiske, medicinske og genetiske udvikling, der er på vej. Betyder udviklingen på længere sigt, at den menneskelige bevidsthed opkobles

eller afkobles? Og kan man adskille bevidstheden fra den kropslige sansning og erfaring?

Et kuriosum i den forbindelse er historien om søvnt Niels Terkelsen. Han mistede begge hænder under angrebet på København 1807.²⁾ En af historierne om den håndprotese, han fik, var, at da han havde udtalt, at han gerne ofrede sine hænder for kongen, fik han protesen som tak fra kronprinsen. Den var fremstillet i poleret træ, og fingrene kunne bevæges med forsigtighed. Historien melder intet om, hvor brugelig protesen var.

Den protese, Niels Terkelsen fik, var beregnet på at udbedre en skade og anerkende hans opofrelse. Er det noget andet end at ville optimere vort bevægelsesapparat og øvrige funktioner generelt? Birkholm skriver om det (s. 15) med reference til Hannah Arendt:

"Hvorvidt vi fortsat skal bestræbe os på at "udskifte den menneskelige eksistens, som den er blevet os skænket", med "noget vi selv har frembragt", er ikke et spørgsmål, der kan afgøres videnskabeligt. Det er et altafgørende politisk valg og kan derfor – med Arendts karakteristiske og velgørende klarhed – "ikke overlades til de professionelle videnskabsmænd og de professionelle politikere".

Afgørelsen inddrager flere centrale begreber: Autonomi, anerkendelse, det anatomisk moderne menneske, den trans-humanistiske drøm om at forlade naturen, autenticitet, beundring og ydmyghed, den bioetiske slagmark og det naturlige versus det unaturlige.

Findes det frie valg? Eller er der sket en glidning fra at opfatte autonomi som myndighed til at træffe valg med ansvar for sig selv og andre til alene at handle om den individuelle "frie" selvbestemmelse?

"Hvis politik ikke bare handler om at drøfte tekniske løsninger på tekniske problemer, men om at vælge det gode liv – så bør alle politikere og deres partier forpligte sig med holdninger til disse bioetiske spørgsmål". (s. 21)

Står vi i begreb med at gøre menneske til et artefakt:

"Er vi i færd med at frembringe et nyt spring i evolutionen, et spring, der for første gang i livets historie ikke kommer af mutationer i det genetiske materiale, men af menneskets teknologiske indgriben i sin egen biologi?". (s. 23)

Er vi på vej mod en ny og forbedret art, spørger Birkholm?

Genetisk handler det om genmanipulation og om fosterfravalg ud fra arvehygiejniske logikker, men også om at kunne designe fremtidens menneske ved brug af kunstigt fremstillet sæd og ditto æg. Medicinsk (farmakologisk) handler det om "målrettede forsøg på at hæve menneskers kognitive evner og stemningsleje" samt den "almene medikalisering, som er en omsiggribende tendens i nutiden".

Kybernetisk handler det om:

"informations- og kommunikationsteknologi i alskens varianter [...] Som kybernetisk optimering betegner jeg bestræbelsen på at etablere et eller flere interface mellem intelligente teknologier og menneskets centrale eller perifere nervesystem med henblik på at forstærke kropslige og mentale funktioner". (s. 31)

Menneskeliggørelsen af robotter og robotiseringen af mennesket er to sider af samme sag. Eksempelvis er det lykkedes at få patienter til at kontrollere deres kunstige arm alene ved tankens kraft. "Her sendes impulserne fra hjernens motoriske center frem til protesen via optiske fibre indlagt i armen". Ville det ikke have været en stor hjælp for Niels Terkelsen – ham med håndprotesen fra 1807, og ville det have ændret fundamentalt ved ham som menneske eller ved vores etiske tænkning? Det ville det næppe, men i det øjeblik, vi bevæger os ud over det, vi alment kan som mennesker, kan der opstå problemer. Hvem må optimeres – og hvem har råd til at blive det.

"Er man i klassen af fodboldspillere, der tjener en million kroner om måneden eller måske om ugen, kan det slet og ret betragtes som en god investering at få benene opgraderet til hurtigere afstæt og sikrere bevægelser". (s. 10)

I dag kan man bygge proteser, der langt overgår, hvad mennesker hidtil har været i stand til, og der arbejdes på at bygge et interface mellem hjernen og en avanceret computer. Hvordan kan vi som samfund forholde os til de etiske spørgsmål, den teknologiske udvikling fører med sig. Kravet om selvbestemmelse har sat det offentlige ansvar og den offentlige samtale i parentes. Kravet om et lidelsesfrit liv har erstattet den menneskelige passion. I den forbindelse rejser medicinsk regulering af menneskets følelsesliv en række dilemmaer. Nyliberalistiske strømninger fører til en hævde af, at "Staten skal ikke blande sig i, hvad jeg gør med min krop". I dette ligger et ønske om kontrol, men der ligger også en tro på, at vi som menneske kan lære at beherske naturen, at vi står over naturen og ikke er en del af den. Ansvar for eget liv for os selv og de nærmeste pointeres som det eneste vigtige. Livet ses ikke som en gave, men som en opgave, der skal komme mest muligt ud af, ved at den enkelte kontrollerer sin natur og optimerer sine chancer for at begå sig i konkurrencen.

"Og derfor har jeg kun ansvar for mig selv. Jeg har ikke længere noget medansvar for hverken flora, fauna og det levendes sfære eller for det samfundsmæssige fællesskab. Og fællesskabet har ikke længere noget medansvar for mig". (s. 167)

Nyttefilosofiske synspunkter er fremtrædende i den etiske debat. " [...] hvis vi indskrænker os til nytteværdifilosofien, vil vi ikke kunne opretholde et etisk beredskab over for de dilemmaer, som er blevet rejst af vigtige nybrud i bioteknologien siden 1984 og stadig rejses", skriver Birkholm og nævner i den forbindelse kernetransplantationer, kloning, kimæreforskning, børn med flere end to forældre som genetisk ophav, dyrkning af stamcellekulturer til specifikke formål, fremstilling af stamceller, kortlægningen af menneskets genom, prænatal diagnostik og diverse teknologier til optimering af mennesket.

Bogen kan ses som et forsvar for mangfoldighed, men også for lidelsens berettigelse. Lidelse og lidenskab er tæt forbundne fænomener. Uden lidelsens berettigelse bliver livet lidenskabsløst.

Birkholm mener kort sagt, at tiden er kommet til at gear op for den bioetiske refleksion i samfundet. Efter at have slugt hans bog, er jeg mere end enig.

Noter:

1. Se Kirkebak, Birgit (1993): Da de åndssvage blev farlige. Forlaget SocPol, Holte, s. 72.
2. Se: Handicaphistorisk Tidsskrift nr. 33, 2015, s. 94-95 Ion Meyers og Anders Meyer Torps beskrivelse af en genstand beliggende i Medicinsk Museion.